

Recomanacions del projecte LIFE MEDACC

En Manuel de Pedrolo deia que el temps s'escapa i fuig amb ell mateix. No és debades aquesta cita a l'escriptor nascut el 1918 a l'Aranyó, a la comarca de la Segarra, prop del riu Ondara, a la conca del Segre; una de les tres conques analitzades, amb la Muga i el Ter. I, efectivament, el temps fuig: ja som en la recta final del LIFE MEDACC. Sembla abans d'ahir quan, amb un entusiasme encomiable que encara ara roman intacte, l'equip del projecte inicià la feina aquell mes de juny del 2013. Toca afrontar els últims sis mesos i obrir un procés de reflexió obert a tots els qui amb més o menys intensitat ens heu seguit durant els cinc anys.

Un procés de reflexió que és conseqüència dels resultats obtinguts, tant dels corresponents a les proves pilot en gestió forestal i agricultura, com de les anàlisis del temps passat i de les projeccions futures; subratllem, en aquest sentit, l'avaluació de les condicions ambientals en les tres conques (l'evolució climàtica, dels usos del sòl i dels recursos hídrics), la construcció d'escenaris socioeconòmics específics que hem desenvolupat per a les tres conques, l'establiment de projeccions de recursos hídrics en un escenari de canvi climàtic i canvi global, o l'establiment d'indicadors per mesurar l'eficàcia de les mesures d'adaptació. Alguns dels resultats són objectius i, per tant, no sotmesos a discussió: com a exemple, la reducció de cabals circulants a les tres conques en les últimes dècades. Altra cosa és valorar quines conseqüències té aquesta menor disponibilitat d'aigua sobre el territori i les activitats que s'hi desenvolupen, per una banda, i de quina manera cal que aquest territori i aquestes activitats esdevinguin menys vulnerables als impactes del canvi climàtic, per l'altra.

Creiem, però, que enfocar el procés de reflexió a partir dels resultats obtinguts al projecte sense emmarcar-los en la realitat socioeconòmica de les conques estudiades i en l'evolució de les polítiques climàtiques a Catalunya, seria un flac favor a l'objectiu dels projectes LIFE. Efectivament, el Programa de Medi Ambient i Acció pel Clima (LIFE), l'instrument financer de la Unió Europea dedicat al medi ambient per al període 2014-2020, té com a objectiu general catalitzar els canvis en el desenvolupament i l'aplicació de les polítiques mitjançant l'aportació de solucions i millors pràctiques per assolir els objectius ambientals i climàtics, així com mitjançant la promoció de tecnologies innovadores en matèria de medi ambient i canvi climàtic.

D'aquí que els socis del LIFE MEDACC proposem les següents recomanacions en el marc d'aquest procés de reflexió que volem compartir, discutir, ampliar i consensuar amb vosaltres, els actors del Comitè de Seguiment i Gestió del projecte. Unes recomanacions que parteixen d'una constatació evident:

"El canvi climàtic és una realitat contrastada sense cap mena de dubte, i no fa sinó incrementar encara més la pressió ja existent sobre els territoris, els sistemes agroforestals i la gestió de l'aigua. Així, els impactes del canvi climàtic a La Muga, al Segre i al Ter incrementen el nivell de vulnerabilitat actual a totes tres conques. La reducció de cabals circulants en el darrer sexenni i les projeccions dels escenaris futurs conclouen en una evident reducció en la disponibilitat d'aigua per als ecosistemes i les activitats humanes que en depenen".

Recomanacions per a generar canvis en el desenvolupament i l'aplicació de les polítiques:

i) És imperatiu i necessari enfocar l'adaptació als impactes del canvi climàtic en els sistemes agroforestals i urbans com una oportunitat real per fer tot allò que sabem positivament que cal fer però o bé no ho fem amb prou intensitat, o bé no hem començat a fer-ho encara. Les oportunitats que ofereix el procés d'adaptació als impactes del canvi climàtic i, per extensió, al canvi global són oportunitats per als sistemes (i el territori) i que cal implantar per a poder mantenir rendibles i viables per al futur aquests sistemes (i el territori).

ii) L'abandonament de l'activitat agroforestal, encetada a finals del període 1950-1960 com a conseqüència de l'aposta pels combustibles fòssils, està tenint conseqüències sobre l'ús del territori. Segons l'Atlas de la Nova Ruralitat (2008-2015) de les quasi 120.000 explotacions agràries existents l'any 1989 s'ha passat a només 60.000 de l'any 2013; el 60% dels pobles més petits de 1.000 habitants han perdut població entre el 2008 i el 2015. Només un 25% dels diversos instruments de gestió forestal són realment executats. No podem considerar la hidrologia forestal independentment de la gestió dels usos del sòl: ambdós aspectes estan tan íntimament lligats que la gestió dels usos del sòl cal considerar-la des del vessant hidrològic, i a l'inrevés.

iii) Factors de canvi global com la despoblació, l'abandonament de conreus, la pèrdua de la ramaderia extensiva i la manca de gestió forestal no fan sinó incrementar la nostra exposició i sensibilitat als impactes del canvi climàtic i, per tant, la vulnerabilitat (increment del risc d'incendi, episodis de decaïment forestal, pèrdua de recursos agroforestals -per exemple, les pastures-, disminució de la generació d'escorrentiu, impactes més severos durant els períodes de sequera, increment de les plagues, pèrdua de serveis ecosistèmics de regulació i provisió). La pitjor mesura d'adaptació als impactes del canvi climàtic en relació a la disponibilitat de recursos hídrics és la manca de gestió del territori; incloure aquest fet en els instruments de la planificació territorial i sectorial és cabdal.

iv) La mecanització de l'agricultura ha anat acompanyada, d'un temps ençà, de la globalització dels mercats i d'una forta baixada del treball que aporten els membres familiars mentre, per contra, guanya pes el treball assalariat, símptoma evident de l'engrandiment de les explotacions. La població activa dedicada a l'agricultura suposa només l'1.7% de la població activa total a Catalunya (primer trimestre del 2017); una població activa que depèn de les indústries afins al sector, i cada cop hi ha menys explotacions agràries familiars i més explotacions de perfil empresari-industrial. L'accés a la terra és un coll d'ampolla. Per quin model apostem? Un de cooperatiu en un territori viu gestionat amb estima o un de piramidal, gestionat amb criteris macroeconòmics des dels mercats? Els dos són possibles, però els resultats són oposats des del punt de vista de la vulnerabilitat. En tot cas, independentment de l'estructura del sector productiu primari, hi ha d'haver un compromís on la sostenibilitat ambiental, social i econòmica sigui un factor determinant de primer ordre; en cas contrari, el sistema col·lapsarà a mig termini.

v) Més del 85% de la població catalana viu a la línia costanera i, sovint, d'esquenes a tot allò que no és urbà, fins al punt que la desconexió entre una part d'aquesta població i el territori físic que els acull és cada vegada més gran. Per altra part, la superfície forestal i

agrícola suposa més del 90% de la superfície total de Catalunya. Els boscos, un dels proveïdors més rellevants de serveis ecosistèmics gràcies a llur biodiversitat, regulen el clima, el cicle hidrològic, l'erosió, actuen com a embornals de carboni, proveeixen menjar, fusta i llenya, cultura i benestar, mentre que l'agricultura proveeix d'aliments, genera també serveis com el control del foc, regula els fluxos d'aigua, nutrients i contaminants propis i d'origen urbà, fixa carboni en un ordre de magnitud similar a les pinedes i genera valor econòmic, fonamental per mantenir el paisatge, la població i la cultura. Cal que els gestors, els agents socials i territorials i la població en general de les ciutats costaneres prenguin consciència que la provisió de serveis, cultura, benestar i aliments té un cost i, per una qüestió de resiliència, el món urbà ha de contribuir a la provisió d'aquests serveis i aliments. Qualsevol agenda urbana sobre adaptació al canvi climàtic no serà completa si la planificació territorial i sectorial no contribueixen a la resiliència del territori que li proporciona aigua, aliments i serveis.

vi) La determinació dels impactes, dels riscos associats i de les vulnerabilitats (la diagnosi climàtica) depèn del sistema/sector i de la dimensió física i socioeconòmica del territori analitzat. El mateix passa amb la determinació de les mesures i accions d'adaptació a emprendre; en conseqüència, tant l'avaluació dels impactes del canvi climàtic com l'adaptació tenen un component local/regional que les distingeix de la mitigació. L'èxit en l'adaptació als impactes del canvi climàtic dependrà de la bondat de la diagnosi climàtica però, sobretot, de la discussió de les mesures i accions a emprendre amb els actors locals regionals. Les avaluacions i recomanacions globals han de ser, doncs, adaptades a nivell regional i fins i tot localment, ateses les notables particularitats ambientals i socioeconòmiques de cada territori.

vii) És del tot necessari la creació d'espais on estiguin representats els actors del territori, les administracions i els centres de recerca/tecnològics amb l'objectiu d'acordar les mesures d'adaptació que cal emprendre i gestionar els possibles conflictes que apareguin. Aquests espais –comunitats d'usuaris de l'aigua, meses de debat sectorials i/o territorials, laboratoris socials, comissions de sostenibilitat, consells de conca, etc- han de basar-se en la multilateralitat per dues raons: a) perquè la realitat és prou complexa i no admet simplificacions; b) perquè la clàssica bilateralitat té com a resultat que només s'executen les mesures en funció de la capacitat d'influència que un determinat actor o entitat té sobre l'administració. Cal, doncs, una nova governança per a executar polítiques d'adaptació actives i eficients. Aquesta nova governança, a més, facilitaria el monitoratge i el seguiment de les mesures d'adaptació.

viii) Confiar en el fet que la tecnologia resoldrà la nostra vulnerabilitat és una condició necessària però insuficient. Hem demostrat que l'ús de la tecnologia en l'eficiència de l'ús de l'aigua per a reg és positiva, amb estalvis de fins al 35%; això no obstant, la pràctica d'aquesta tecnologia no s'estén entre tots els usuaris per un cert temor a perdre drets concessionals històrics. Cal, també, una nova governança en la gestió de l'aigua, i considerar en major mesura tant els aspectes ambientals indicats més amunt, com el binomi aigua-energia. Encara hi ha marge de millora tant en l'agronomia com en la gestió forestal; així, per exemple, l'aplicació de les noves orientacions de gestió forestal són un camp prometedori per afrontar els impactes del canvi climàtic.

ix) Confiar en el fet que l'eficiència en l'ús de l'aigua –que va lligada, necessàriament, a l'eficiència energètica i a la progressiva implementació d'energies renovables- resoldrà la nostra vulnerabilitat a la menor disponibilitat d'aigua és una condició necessària però també

insuficient. Hi ha molts casos en què el guany en eficiència s'ha traduït en un increment en valor absolut del volum d'aigua captat del medi respecte la situació anterior. Tal i com afirma l'apartat c) de l'article 16 de la Llei 16/2017, d'1 d'agost, del canvi climàtic, "la derivació amb caràcter prioritari dels recursos hídrics aconseguits amb millores d'estalvi i eficiència cap a l'assoliment dels objectius de qualitat dels ecosistemes aquàtics". No fer-ho pot arribar a suposar, d'acord amb les projeccions climàtiques, hipotecar la implantació de cabals de manteniment o ecològics en les nostres conques.

x) Cal assenyalar que actualment la nostra capacitat per combatre el canvi climàtic excedeix el que són els nostres àmbits territorials, esdevenint un fenomen que cal abordar globalment per fer-ho amb eficàcia. No obstant això, a escala local i regional cal que aportem la nostra petita peça del trencaclosques. A més a més, les receptes per a l'adaptació a aquest canvi han de ser, sense cap mena de dubte, locals, atesa l'esmentada diversitat i les particularitats ambientals i socioeconòmiques dels territoris. Per això resulta necessari plantejar el desenvolupament de solucions no només tecnològiques, sinó també ambientals i socials i amb el suport polític necessari, que resultin sostenibles en el temps i que permetin una major integració dels diversos sistemes (hidrologia, boscos, biodiversitat, agricultura, ramaderia, etc.) amb les comunitats locals.

Barcelona, 24 d'abril de 2018